

УДК 330.110

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ КОНКУРЕНЦІЇ*Шайдеров В.О.*

Розглянуто основні відмінності підприємств малого бізнесу, які є суттєвими та визначають роль підприємства у розвитку національної економіки. Обґрунтовано необхідність системної та комплексної підтримки розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Ключові слова: підприємництво, конкурентоспроможність, інновації, виробництво, інвестиції, НТП, диференціація.

В сучасній ринковій економіці невеликі підприємства залишаються важливим елементом господарської системи. Цей вид підприємств є не тільки найчисленнішим (більш 70% підприємств), але і робить помітний вплив на економічне життя суспільства. Малі підприємства сприяють підтримці зайнятості (два з трьох нових робочих місць створюються ними). Помітна їх роль і в інноваційному процесі.

Мале підприємництво на сучасному етапі розглядається автором, як генератор інновацій, чинник перебудови галузевої організації, структурного елемента конкурентного механізму. З ним зв'язується рішення багатьох економічних і соціальних проблем. Але переважаюча частина суб'єктів підприємництва представлена підприємствами, яким властиві такі ознаки, як повна залежність від ринкової стихії, внутрішня статичність, вживання рутинних способів реагування на зміни середовища. Тобто в середовищі невеликих підприємств присутні два різні їх типи. Ті, де підприємницька функція обмежується пристосуванням до змін поточних господарських умов, і ті, де вона виявляється у вигляді перетворюючої діяльності. Тому актуальним на сьогоднішній час є дослідження саме перетворюючої та конкурентоспроможної частини суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх публікацій за темою: дослідженням сутності підприємницької діяльності, присвячено безліч наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Але на наш погляд недосить вивченим залишаються саме ті властивості підприємницької діяльності, які дозволяють суб'єктам підприємництва бути одним з основних ланок відтворювального процесу національної економіки.

Ціль дослідження: ціллю дослідження є виділення специфічних ознак суб'єктів підприємницької діяльності, які дозволяють їм бути конкурентоспроможними та вважатися одним з головних чинників розвитку трансформаційної економіки.

Основний зміст: традиційні підприємницькі підприємства характеризуються рисами, які були властиві їм завжди. Обмеженість масштабів виробництва і вузькість спеціалізації, відсутність розмежування підприємницької функції і персоніфікація підприємства з власником, низький ступінь коопераційних зв'язків і ринкова локалізація. Основною їх ознакою є проста кооперація, заснована на розділенні видів діяльності (функцій) між працівниками підприємства. Виступаючи, як економічно відособлені суб'єкти господарювання, вони є найпростішими ланками суспільного розподілу праці і грають обмежену, не дивлячись на свою множинність, роль в господарській системі, оскільки заміщення будь-якого з них не відображається на ходу суспільного відтворювального процесу. Завжди знаходячись в положенні «відомого» в системі ринкових взаємодій, такі підприємства не могли робити впливу і на механізми ринкової конкуренції. Саме з цієї причини, а не розміру, ці підприємства можуть бути названі дрібними. Тим часом, простота організації робить їх доступною формою підприємництва, а самі вони стають живильним ґрунтом для підприємництва [2,4].

Інший тип — це теж невеликі за розміром підприємства, але функціонуючі на базі складної (що деталізується) кооперації усередині виробництва. Але головне навіть не це, а то, що в основі їх спеціалізації лежить не вид діяльності, а особливі функції (дослідницькі і конструкторські роботи) або ланки виробничого циклу (виробництво деталей і вузлів). Тому вони завжди знаходяться в тісних коопераційних зв'язках з іншими ланками галузевої організації, будучи, по суті, ланками єдиного виробничого циклу, що відокремилися. Але це і не субпідрядні підприємства, прив'язані до

одного споживача і що спеціалізуються на поставці йому якихось комплектуючих. Такі підприємства є цілісним виробничим комплексом, і навіть володіючи виробничою спеціалізацією, а іноді і знаходячись в полі тяжіння крупних підприємств, вони є структурними елементами галузевої і міжгалузевої організації [3,5,7]. Звичайно це високотехнологічні, наукоємні виробництва, з розвинутою системою менеджменту. Суть їх спеціалізації полягає не у виробництві продукту, а в його розробці, здійсненні наукових і конструкторських робіт. Як спеціалізовані ланки галузевої організації, такі підприємства стають складовою частиною єдиного комплексу продуктивних сил. Вибуття такого, хай і невеликого за розміром підприємства, здатне спричинити за собою серйозні порушення в процесі функціонування галузі.

Таку істотну зміну природи і ролі такого роду підприємств примушують розглядати їх, як особливий тип підприємств, які і слід називати підприємницькими підприємствами. Таке підприємництво — це не дрібне виробництво з характерними для нього стихійним, залежним від ринкових умов, що складаються, характером діяльності, виробничою відособленістю і концентрацією підприємницької функції у власника, а тісно коопероване з іншими виробничими осередками економіки ланка суспільного розподілу праці, в якій підприємницька функція реалізується за допомогою об'єднання інтересів всіх сторін, що беруть участь в її здійсненні [6, 7]. Також підприємництво перетворюється на особливий сектор економіки, що грає істотну роль в підтримці стійкої динаміки розвитку галузі, а через це і економіки.

Підприємства підприємницького типу виникли порівняно недавно і породжені чинниками, пов'язаними з розгортанням НТП і соціалізацією суспільства [1,2,3]. По-перше, сама можливість включення невеликих підприємств у виробництво з складною внутрішньою кооперацією виникла завдяки НТП, в результаті якого з'явилися не капіталомісткі технології. По-друге, упровадження інформаційних технологій дозволило контролювати виробничі і економічні процеси без ускладнення управлінських систем і добитися зниження витрат, пов'язаних з економією від масштабу переваги крупного виробництва. По-третє, викликані НТП динамічні зміни у виробництві і попиті відповідали властивій невеликим підприємствам гнучкості (в оновленні виробництва і реагуванні на змінну кон'юнктуру ринку), що створювало для них значні конкурентні переваги. По-четверте, якщо диференціація попиту і швидкість змін в ньому вимагали концентрації зусиль на окремих параметрах продукту, що обумовлювало необхідність відособлення окремих виробничих ділянок, то не капіталомісткі технології дозволяли реалізувати такі задачі в рамках невеликих підприємств. По-п'яте, властива невеликим підприємствам гнучкість при доступності досягнень НТП сприяла їх активній і результативній діяльності в інноваційній сфері. Нарешті, зростання добробуту населення, що створило незалежні джерела фінансової бази невеликих підприємств (залучення засобів родичів і знайомих), а також викликане їм поглиблення диференціації попиту, що створило сприятливі умови для сегментної спеціалізації, в значній мірі теж був пов'язаний з НТП, також такі підприємства відрізняються високою насиченістю виробництва передовою технікою і наукоємними технологіями.

Особлива роль, яку грає підприємництво, не обмежується його інноваційним потенціалом. Малі підприємства, через займане ними положення в галузевій організації і виконувані функції, надають значний модифікуючий вплив на характер і рівень інтенсивності галузевої конкуренції [1,5]. По-перше, малі підприємства, здійснюючи нові розробки в області продуктів і технологій, виступають чинником зниження ринкової влади окремих учасників ринку, оскільки забезпечують ним рівну доступності до своїх досягнень. По-друге, сприяючи розповсюдженню через копіювання передових досягнень, вони стимулюють пошук нових способів придбання конкурентних переваг, обумовлюючи тим самим розвиток форм конкуренції. По-третє, виступаючи якимсь об'єднуючим потенціалом для галузевої організації, вони забезпечують не тільки єдність конкурентного поля, але і більш швидке накопичення у галузі елементів конкурентоспроможності. По-четверте, будучи ідеальною формою для кооперації зусиль крупних виробників в рішенні окремих проблем через сумісне фінансування розробок і взаємодіючи в різних формах з більшістю учасників галузевого ринку, інноваційні підприємства сприяють розвитку комунікативних зв'язків між ними, а через це — і виробленню цивілізованих форм конкурентної боротьби.

Підприємництво потребує складної системи державної підтримки, яка повинна включати [1,3]: визначення і підтримку пріоритетних напрямів розвитку підприємництва; розробку програм з розвитку коопераційних зв'язків малих підприємств з крупними виробничими комплексами; створення умов для доступу до науково-технічних досягнень за допомогою розповсюдження інформації і надання ліцензій; проведення політики прискореної амортизації для підприємств, зайнятих в наукоємних виробництвах; мотивоване надання податкових пільг підприємствам, зайнятим розробкою нових технологій, продуктів і послуг; фінансову і інвестиційну підтримку держави для освоєння нових науково-технічних досягнень. Реалізація цих вимог — прерогатива органів державного рівня, а форма реалізації — не поточні рішення, а довгострокові програми.

Насиченість вітчизняної економіки малими формами підприємництва залишається низкою. В країнах Західної Європи на тисячу жителів доводиться в середньому 40 малих підприємств, в США їх близько 75, а в Україні тільки 6 [2,5]. Реалізуватися тенденція розвитку підприємництва може в тому випадку, якщо вона буде доповнена чинниками макроекономічного зростання — виробництва, доходів, сукупного попиту. Як свідчать дані опитів керівників підприємств, саме ринкові чинники обмежують активізацію їх діяльності — 30% відзначили недостатність попиту, 27% — високу конкуренцію, 59% — неплатоспроможність замовників. Цікаво, що тільки 5% відзначили протидію іноземної конкуренції, що відображає високий ступінь ізольованості українського малого бізнесу від сучасних тенденцій в розвитку продуктових рядів, а, отже, відсутність у них інноваційного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Розвиток підприємництва можливий тільки за умов суттєвої підтримки його державою. Причому такі заходи з підтримки повинні бути цілеспрямованими, програмними та системними. Цього вимагає прагнення України до всебічної участі в світових та особливо у євроінтеграційних процесах. Прикладом для наслідування в цьому можуть послужити Західноєвропейські програми залучення малого бізнесу в науково-дослідну діяльність і розвитку його технологічної бази, що реалізуються з чотирилітньою періодичністю [4,5,6,7]. В рамках програми КРАФТ тільки в 1994—1998 рр. брало участь більше 12 тис. малих підприємств. В 1995—1997 рр. 2700 підприємств одержали гранти на науково-технічні розробки, 5 тис. взяли участь в сумісних дослідницьких проектах, які передбачали компенсацію витрат за проектом до 75%. Саме використання світового досвіду підтримки та розвитку підприємницької діяльності і може стати напрямом подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.91 р. №698-ХІІ.
2. Колот В.М., Покропивний С.Ф. Підприємництво: технологія та стратегія. - К.: КНЕУ, 1999.- 352 с.
3. Международное предпринимательство: анализ зарубежного опыта / П.И. Хвойник, Ю.В. Аджубей, И.Е. Артемьев и др. - М.: Наука, 2002. – 265 с.
4. Миллуорд Р., Паркер Д. Государственное и частное предприятие: сравнительная оценка стратегии и эффективности // Государственное предпринимательство в развитых капиталистических странах. Сб. науч трудов - Ч.1. - М.: Вопросы экономики, 1996. – 123 с.
5. Рэй Д. Роль предпринимательства в экономическом развитии // РС. Предпринимательство в промышленно развитых странах - М.: Прогресс, 1992. - С. 45-53.
6. Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха. - М.: Экономика, 1991.- 315 с.
7. William G. Nickels. James M. McHugh. Understanding Business. Irvin. McGraw-Hill, 1999. – 802 p.